

Mitä voimme oppia yksilöiden ja kollektiivien vastuusta tarkastelemalla ilmastonmuutosta¹

Lectio praecursoria 16.12.2017

SÄDE HORMIO

Tutkimukseni tarkastelee yksilövastuun ja kollektiivisen vastuun suhdetta ja kysyy, mitä voimme oppia niistä tarkastelemalla ilmastonmuutosta.

Maapallon ilmasto muuttuu ennennäkemättömällä vauhdilla. Lämpötilan muutokset, joissa kesti ennen tuhansia vuosia, tapahtuvat nyt vuosikymmenissä. Nämä nopeat muutokset ovat ihmisten aiheuttamia. Erityisen huolestuttavaa on, että ilmastotutkijoiden mukaan maailman keskilämpötila nousee neljä astetta vuosisadan loppuun mennessä, jollemme ripeästi muuta toimintatapojamme. Neljä astetta on maapallon keskiarvo, joten paikoittain lämpötila nousee paljon enemmän. Esimerkiksi Välimeren kesistä voi tulla yhdeksän astetta lämpimämpiä. Metsäpalojen riski kasvaa, ja myös Amazon on vaarassa palaa. Kaksi kolmasosaa maailman suurimmista kaupungeista voi joutua veden alle meren pinnan noustessa.

Muutokset voivat myös tapahtua nopeammin kuin on enustettu. Neljän asteen keskilämpötilan nousu voi tapahtua jo seuraavan 50–60 vuoden aikana, missä tapauksessa ilmastonmuutos ei tule olemaan ongelma vain tuleville sukupolville,

¹ Käännetty englanninkielisestä lectiosta, johon kuuluvat muiden filosofien lainaukset ovat kirjoittajan vapaasti kääntämiä.

vaan koskettaa myös meitä jo täällä olevia. Lämpötilan nousun tasoittumisesta neljään asteeseen ei ole takeita, koska erilaiset palauteilmiöt ja ryöstäytymispisteet vaikeuttavat muutosten ennustamista. Maailmanpankki on monien muiden tahojen ohella varoittanut, että yhteiskunnat eivät välttämättä ehdi sopeutua neljä astetta lämpimämmän maapallon tuomiin muutoksiin tarpeeksi nopeasti. Tämän takia näin suurta keskilämpötilan nousua tulee välttää.

Väitöskirjani käsittelee ilmastonmuutosta esimerkkitapauksena systemaattisesta vahingosta, joka on syntynyt kollektiivisen toiminnan tahattomana sivuvaikutuksena. Tällaisten vahinkojen ja haittojen kohdalla kausaalinen yhteys yksittäisen toimijan ja lopputuloksen välillä on usein epäselvä tai mahdoton osoittaa tarkasti. Kysymykseni kuuluukin, voiko yksilö olla vastuussa tällaisista haitoista, ja jos voi, niin miten?

Suuri osa ihmisten toiminnasta on nykyään kansainvälistä tai se sisältää maailmanlaajuisia näkökohtia, oli kyse sitten kaupankäynnistä, tieteestä, rahoituksesta, politiikasta, kulttuurista tai urheilusta. Teknologinen kehitys on helpottanut kansainvälistä kanssakäymistä. Ihmisten yhteistyö on saanut uusia muotoja varsinkin kuluneen vuosisadan ja viimeisten vuosikymmenten aikana. Monimutkaisten sosiaalisten ja taloudellisten rakenteiden takia voimme jopa olla osallisena kollektiivisessa toiminnassa, jota emme tunne tai jota emme hyväksyisi. Ei ole aina selvää, mistä kaikesta tarkalleen ottaen olemme vastuussa, ja institutionaaliset ja sosiaaliset käytännöt voivat hämärtää asiaa entisestään.

Osallisuusvastuu (complicity) on osallistumista, osallisuutta tai yhteyttä väärään tekoon tai kollektiivisesti aiheutettuun haittaan. Osallisuusvastuu nousee kulttuurisista ja oikeudellisista toimintatavoistamme, jotka linkittävät toimijan muiden tekemiin vahinkoihin tai haittoihin, jotka ovat syntyneet kollektiivisen toiminnan ohessa.

Esitän, että ilmastonmuutos ei ole ongelma vain kollektiivisille toimijoille, vaan myös yksilöille pääosin sen takia, että olemme erilaisten kollektiivien jäseniä ja osia. Yksilöllisen vas-

tuomme voi ymmärtää kahdella eri tavalla: mistä olemme yksilöinä suoraan vastuussa ja mistä olemme kollektiivien kautta vastuussa. Meillä voi siis olla sekä suora vastuuta että jaettua osallisuusvastuuta. Lisäksi kollektiivisilla toimijoilla voi olla kollektiivista vastuuta. *Kollektiivisilla toimijoilla* tarkoitan järjestäytyneitä, integroituneita, jäsenyneitä kollektiiveja, joilla on jaettu päämäärä tai tavoite, eetos, ja joilla on yleensä roolit ja hierarkia. *Järjestymättömillä kollektiiveilla* tarkoitan joukkoa ihmisiä, joita yhdistää jokin seikka.

Täten yksilöiden moraaliselle vastuulle ilmastonmuutoksesta on kolme mahdollista lähdettä: suora vastuu (*individuals qua individuals*), osallisuusvastuu kollektiivisten toimijoiden jäsenenä (*individuals qua members of collective agents*) ja osallisuusvastuu järjestymättömien kollektiivien osana (*individuals qua constituents of unorganised collectives*). Kukaan yksilö ei ole vastuussa ilmastonmuutoksesta sinänsä, mutta yksilö voi olla vastuussa esimerkiksi vakavan haitan riskin kasvattamisesta. Joihinkin ihmisiin soveltuu kaikki kolme lähdettä, joihinkin ei mikään niistä. Verrattain rikkaista ihmisistä puhuessamme kuitenkin lähes jokainen on osallisuusvastuussa ilmastonmuutoksen aiheuttamista haitoista järjestymättömien kollektiivien osana, ja moni myös kollektiivisten toimijoiden jäsenenä. Osallisuusvastuu onkin tärkein vastuumme ilmastonmuutoksessa.

Vaikka keskitynkin tutkimuksessani yksilöihin ja heidän osallisuusvastuuseensa, en kuitenkaan kiellä kollektiivisten toimijoiden kollektiivista vastuuta toimia ilmastonmuutoksen hillitsemiseksi. Osallisuusvastuussa sosiaaliset rakenteet ja tavat tuovat ihmiset jaetun vastuun piiriin. Kollektiivisella vastuulla on myös toinen vahvempi merkitys, kollektiivisten toimijoiden vastuu. Hallitukset ja Yhdistyneiden kansakuntien kaltaiset kansainväliset järjestöt eivät ole ainoita oleellisia kollektiivisia toimijoita ilmastonmuutosta tarkasteltaessa. Myös yrityksillä, yhtiöillä, järjestöillä ja muilla kollektiivisilla toimijoilla on merkitystä. Niidenkin tulisi tehdä toiminnastaan niin hiilineutraalia kuin mahdollista. Lisäksi haittaa ovat toimillaan aiheuttaneet yritykset, jotka ovat tuottaneet harhaanjohtavaa tietoa ilmastonmuutoksesta tavoitteenaan jarruttaa säätelyä päästöjen

vähentämiseksi, ja niiltä voi perustellusti vaatia kompensatiota.

Kun yksilön osallistuminen tai panos kollektiiviseen haittaan on *ylideterminoitu* (*overdetermined*) sanan normatiivisessa merkityksessä, yksilön teot tai tekemättä jättämiset eivät ole välttämättömiä tai riittäviä lopputuloksen normatiivisten ominaisuuksien kannalta. Kun tietyllä tavalla toimiminen ei näytä olevan lopputuloksen kannalta merkittävää, on vaikea nähdä syytä olla toimimatta sillä tavoin. Christopher Kutz esittää kaksi tekijää, jotka yhdessä voivat selittää vaatimusta omasta ja toisten ihmisten vastuusta myös ylideterminoiduissa tapauksissa. Ensimmäinen näistä on se, että vahinkoa aiheuttava joukko on uhrin näkökulmasta katsottuna selkeä: esimerkiksi ihmiset, kuten saastuttajat, joiden elämäntapa aiheuttaa haittaa. Toinen on luonteeseen perustuva symbolinen vastuu: keitä me olemme, mitä me siedämme, mihin suostumme olemaan yhteydessä, assosioitumaan. Vaikka teoillamme ei välttämättä ole vaikutusta lopputulokseen, ne kertovat siitä, mitä me arvostamme. Tässä ei ole kyse jostain ylevämielisestä tinkimättömyydestä tai puhtoisena pysymisestä hinnalla millä hyvänsä. Sen sijaan osallisuusvastuu voi saada meidät pohdiskelemaan omia arvojamme ja se voi kannustaa meitä vastuullisuuteen yhteisessä toiminnassamme.

Osallisuusvastuu on tärkeä käsite ilmastonmuutoksen aiheuttamia haittoja tarkasteltaessa. Ensimmäkin tiettyihin kollektiivisiin projekteihin liittyvät yksittäiset tekemämme ovat joskus normatiivisesti ylideterminoituja. Yksittäiset päästötekomme vaikuttavat lisäksi vuosi vuodelta vähemmän, mikäli kollektiivista ratkaisua ei löydetä, sillä ilmastopäästöt kumuloituvat. Lisäksi monet yksilön aiheuttamista päästöistä kuuluvat marginaalisen osallistumisen piiriin. Otetaan esimerkiksi yksittäinen päätös lentää tai matkustaa junalla: reittilentokone nousee kiitoradalta, vaikka yksi istuin olisi tyhjänä. Yhdestä lisämatkustajasta voi koitua hieman lisäpäästöjä, sillä lentokone on yhden matkustajan verran painavampi, mutta ero näiden päästöjen välillä ei ole normatiivisesti merkittävä. Tässä mielessä päästöt,

jotka aiheutuvat päätöksestä matkustaa (junalla tai lentokoneella) tai olla matkustamatta ovat ylideterminoituja: yksittäisen matkustajan päätökset eivät muista päätöksistä irrallisina vaikuta päästöihin. Osallisuusvastuu auttaa meitä hahmottamaan vastuumme myös tällaisissa tapauksissa.

Kuvitellaan, että jollakin keinolla varastan yhden sentin kymmeneltä miljoonalta rikkaalta yksilöltä ja rikastun siten 100 000 euroa. En ole aiheuttanut vahinkoa kenellekään näistä kymmenestä miljoonasta ihmisestä, sillä jokainen on menettänyt vain pikkuruisen rahasumman, jolla ei ole heille mitään merkitystä. Olen toki toiminut väärin, varsinkin jos olen samalla käyttänyt hyväkseni luottamusasemaa. Tästä huolimatta tekemääni vääryyttä ei voi perustella aiheuttamallani vahingolla, koska en ole vahingoittanut ketään. Mutta jos kaikki viisi miljoonaa suomalaista tekisivät samoin kuin minä, eli jokainen meistä varastaisi sentin kymmeneltä miljoonalta varakkaalta ihmiseltä, jokainen uhrimme menettäisi 50 000 euroa. Se ei enää ole merkityksetön summa edes varakkaalle henkilölle. Väitän, että tämä tilanne muistuttaa ilmastonmuutosta: miljoonat ja miljoonat ihmiset varastavat senttejä tulevilta sukupolvilta. Vaikka haitta, jonka *yksilöinä* aiheutamme kenelle tahansa tulevaisuuden henkilölle on mitätön, *yhdessä* aiheuttamamme haitta on merkittävä.

Jos yksittäisellä teolla on huomaamaton vaikutus, emmekä tee sitä toistuvasti, on kyseessä Derek Parfitin keksimä kuuluisa esimerkki moraalaisesta virhelaskelmasta, *Harmittomat kiduttajat*. Kuvittele tuhat kiduttajaa painamassa nappia, joka antaa minimaalisen pienen kipuaistimuksen tuhannelle uhrille. Kaikki uhrit kärsivät kovista kivuista, vaikka kenenkään yksittäisen kiduttajan napin painalluksen ei voi sanoa pahentavan heidän kipuaan. Kuitenkin yhdessä tuhat kiduttajaa aiheuttaa kovaa kipua uhreilleen. Kukaan yksittäisistä kiduttajista ei yksin voi muuttaa uhrien tuntemaa sietämätöntä kipua, sillä niin moni muu kiduttaja osallistuu sen luomiseen. Joukko kiduttajia voisi kuitenkin *yhdessä* toimimalla vähentää uhrin tuntemaa kipua. Toisin sanoen on olemassa jokin joukko tekoja, jotka yhdessä vaikuttaisivat uhrin tuntemaan kipuun.

Meidän ei tulisi jättää huomiotta riskiä omien tekojemme vaikutuksien muuttumisesta havaittaviksi yhdessä muiden tekojen kanssa. Meidän ei tulisi pitää kaikkea muuta kuin omia tekojamme määrättyinä, sillä useimmissa tapauksissa emme voi olla varmoja muiden toiminnasta. On mahdollista, että lopulliset tapahtumat johtuvat ainakin osittain meistä silloinkin kun se on epätodennäköistä. Yksittäiset teotkin voivat kasvat-
taa vahingon tapahtumisen riskiä.

Haitan tai vahingon ohella yksittäisen teon hyödyt voivat myös olla huomaamattoman pieniä. Toinen Parfitin esittämä moraalisen matematiikan virhe on *Vesitipat*.

Suuri joukko haavoittuneita miehiä makaa aavikolla kärsien kovasta janosta. Meitä altruisteja on yhtä suuri joukko, ja jokaisella meistä on tuopillinen vettä. Me voisimme kaataa nämä tuoppimme vesikärryyn. Vesikärry kuljetettaisiin aavikolle, ja vetemme jaettaisiin tasan kaikkien näiden haavoittuneiden miesten kesken. Lisäämällä tuopillisemme jokainen meistä antaisi jokaiselle haavoittuneelle miehelle mahdollisuuden juoda vain hieman enemmän vettä – ehkä vain yhden tipan lisää. Jopa erittäin janoiselle miehelle tällainen lisätippa toisi vain hyvin pienen hyödyn. Vaikutus kuhunkin mieheen voisi olla jopa huomaamaton.

Kuvitellaan, että kaadat tuoppisi vesikärryyn paljon ennen kuin se on täynnä. Tekosi hetkellä on vielä mahdollista, että janoisten miesten kärsimys ei lievity. Sen lisäksi on mahdollista, että se ei lievity, koska tarpeeksi moni ei lisää vesituopillistaan kärryihin. Vaikka onkin totta, että pelkästään sinun tuoppisi ei voi vaikuttaa heidän kärsimyksensä, sinun yksittäinen tekosi, veden lisääminen kärryyn, on potentiaalisesti hyödyllistä. Julia Nefsky on hiljattain esittänyt, että yksittäinen teko voi olla merkityksellinen jonkin lopputuloksen kannalta, vaikka se ei itsessään pysty vaikuttamaan lopputulokseen. Yksittäinen teko voi nimittäin tarpeeksi monen samanlaisen teon kanssa auttaa hyvän lopputuloksen luomisessa tai pahan estämisessä, vaikkei se voikaan yksinään vaikuttaa lopputulokseen.

On olemassa todellinen riski, että haluttuun lopputulokseen ei päästä ilman tuopillistamme. Riskin olemassaolon tulisi olla riittävä syy kaataa tuopillisemme kärryyn. Tämä ehdotus ei perustu yksittäisen teon mahdollisiin heijastusvaikutuksiin muissa ihmisissä, kuten toimiessasi hyvänä esimerkkinä muille. Erillinen kysymys on, voivatko yksittäiset tekomme olla merkityksellisiä myös tällä tavoin. Tärkeää argumenttini kannalta on tämä: kun lopputulema ei ole vielä varma, meidän ei pitäisi tehdä *etukäteen* päätöstä yksittäisen tekomme merkityksettömyydestä vain siksi, että *muista teoista erillään* tarkasteltuna se ei vaikuta lopputulokseen.

Kun tarkastelemme marginaalista osallistumista silloin kun lopputulema ei ole varma, suurennuslasin alla on eteenpäin katsova, prospektiivinen vastuu. Yksittäisen teon potentiaali olla mukana edistämässä tai estämässä tiettyä lopputulosta on tärkein syy tehdä jotakin kollektiivisessa kontekstissa. Jos tämä potentiaali puuttuu, meillä ei Nefskyn kertomuksessa ole syytä toimia tai olla toimimatta. Sen sijaan oman näkemykseni mukaan meillä on syy toimia myös silloin, sillä tekomme tai tekemättä jättämisemme kertovat luonteestamme: mitä olemme valmiita hyväksymään ja millaisten asioiden kanssa suostumme olemaan tekemisissä.

Jotta voi arvioida teon potentiaalin, tulee olla tietty määrä tietoa tilanteesta. Ilmastomuutoksen kohdalla tilanteen objektiivisen arvioinnin tiellä on useita esteitä. Näihin kuuluu sekä psykologisia että institutionaalisia seikkoja. Ehkä merkittävin näistä on ilmastotiedettä vastaan järjestetyt lobbauskampanjat, joita käsittelen väitöskirjassani. Merkityksellisen poliittisen toiminnan ja lainsäädännön hidastamiseksi luodut kampanjat tuottavat harhaanjohtavaa tietoa ilmastomuutoksen vakavuudesta ja kiireellisyydestä ja kylvävät epätietoisuutta äänestäjien mieleen. Ilman tällaisia lisähaasteitakin ilmastomuutoksen mittakaava ja tilanteen monimutkaisuus tekevät tekojemme potentiaalin arvioimisen vaikeaksi.

Jos mietimme rooliamme kollektiivisen toimijan jäsenenä esimerkiksi työpaikallamme, on usein helpompi arvioida riskiä

jonkin päästöjä vähentävän toimen toteutumatta jäämisestä ilman meidän panostamme. Esimerkkinä voisi olla vaikka keskitason johtaja kauppaketjussa, joka on hiljattain alkanut miettiä mahdollisuutta siirtyä uusiutuvan energian käyttäjäksi. Johtajan teot voivat olla tarpeettomia, mutta aivan yhtä hyvin ne voivat olla ratkaisevana tekijänä kollektiivisen toimijan päätöksessä. Tätäkin helpompaa on arvioida riskiä päästöjä vähentävän päätöksen syntymättä jäämisestä esimerkiksi siinä tapauksessa, että johtaja on valmentajana lastensa urheiluseurassa, ja keskustelun aiheena on ulkomaille suuntautuvien treenimatkojen määrä. Joka tapauksessa roolimme ja kollektiivisen toimijan valta-asetelmat vaikuttavat aina vaikutusmahdollisuuksiimme. Usein tekemme kollektiivisten toimijoiden jäseninä ovat harvemmin tarpeettomia kuin jäsentymättömien kollektiivien osana. Tästä johtuen kollektiivisten toimijoiden jäsenyys on usein tärkein vaikuttamiskanavamme ilmastonmuutosta ajatellen.

Osallisuusvastuumme liittyy olemassa oleviin käytäntöihin: sosiaaliin rakenteisiin, identiteetteihin ja rooleihin. Laajemmin sanottuna ilmastonmuutoksessa vastuumme kohteena ovat kollektiiviset projektit ja rakenteet, jotka johtavat korkeisiin päästöihin ja niistä aiheutuviin haittoihin. Vastuumme perustana taas on osallistuminen projekteihin ja sosiaaliin järjestelmiin, jotka ylläpitävät ja luovat näitä rakenteita. Järjestelmä, jossa elämme, ei ole syntynyt tyhjästä, eivätkä asiat vain satu olemaan niin, että korkeat kasvihuonekaasupäästöt ovat väistämättömiä. Vaikka meitä ennen tulleet sukupolvet ovat suurimmaksi osaksi luoneet rakenteet ja järjestelmän, *me* ylläpidämme ja muokkaamme sitä. Jos tarkastelemme asiaa uhrien näkökulmasta, käy entistäkin selvemmäksi, että sosioekonomiset rakenteemme eivät ole syntyneet itsestään eivätkä ole itseään ylläpitäviä. Tuomalla osallisuusvastuuta julkiseen keskusteluun järjestelmällinen ja kollektiivinen perspektiivi voi tulla tutummaksi ja hyväksyttävämmäksi yksilötasolla.

Osallisuusvastuu jäsentymättömien kollektiivien osana, kuten kuluttajina, ei perustu päätökselle saastuttaa tai osallistua ilmastonmuutoshaittoihin. Sen sijaan se perustuu osittaiselle

osallistumisintentionille (*quasi-participatory intention*) osallistua kuluttajayhteiskuntaan; elämäntapaan, jonka ennustettavina, vaikkakin tahattomina seurauksina ovat liialliset kasvihuonekaasupäästöt.

Vaikka osittainen osallistuminen voi ensi kuulemalta kuulostaa *ad hoc* -käsitteeltä, läheisempi tarkastelu paljastaa, että se ei ole. Kutz pohtii, kuinka helppoa on keksiä esimerkkejä täysin harkitusta osallistumisesta kollektiiviseen pahaan, kuten kansanmurhaan, jossa osallistumisen vääryys ”resonoi toiminnassa, tarkoituksessa ja luonteessa”. Hän vertaa tätä tapauksiin, joissa pahuus on ”enemmänkin elettyä kuin tehtyä”, koska tärkeimmät syyt osallistua ovat kuuliaisuus ja olosuhteet. Syyinä voisivat olla myös tavat tai normit.

Tahattomien kollektiivisten haittojen tapauksessa vapautamme helposti itsemme vastuusta juuri siksi, että emme tarkoittaneet aiheuttaa haittaa. Mielestäni osallisuusvastuussa on kyse yksilöiden kollektiivisissa yhteyksissä kohtaamien monimutkaisten moraalisten todellisuuksien ymmärtämisestä. Siinä on kyse havahtumisesta yhä enemmän toisistamme riippuvaisiin elämiimme liittyviin epämiellyttäviin tosiseikkoihin ja siihen, mitä se tarkoittaa meidän oman vastuullisuutemme ja muiden vastuullisina pitämisen kannalta. Väitän, että monien maailmanlaajuisten epäkohtien ollessa kyseessä emme tahallisesti edistä pahuutta, vaan usein elämme siinä. Tällainen osallisuusvastuu voi olla moitittavaa tai osittain moitittavaa, tai joskus vain toimijan omiin tekoihinsa kohdistuvaa katumista, johon ei liity moitteita muilta.

Meillä voi olla myös suoraa vastuuta ilmastonmuutoksen haitoista. Elämämme aikana kertyneillä päästöillä on lukemattomia tilaisuuksia aiheuttaa haittaa ilmakehässä viettämiensä vuosisatojen aikana. Ilmastonmuutoksen erittäin pitkä aikaväli erottaa sen suurimmasta osasta marginaalisen osallistumisen tapauksista. Päästöni eivät ehkä vaikuta mitenkään juuri nyt, mutta ne lähes varmasti vaikuttavat aikanaan lopputulokseen. On lähes varmaa, että päästöni aiheuttavat jotain haittaa, ja tämä ei liity ainoastaan pitkään ajanjaksoon, vaan myös aiheu-

tettujen muutosten luonteeseen. Ilmastonmuutos ei etene tasaisesti ja vakaasti. Ilmastonmuutokseen voivat vaikuttaa myös erilaiset ryöstäytymispisteet, kuten metaanin vapautuminen ikeroudasta. Metaani on lämmitysvaikutuksiltaan hiiltä noin 30 kertaa voimakkaampi kasvihuonekaasu. Kun tietty piste on saavutettu, vaikutukset kiihtyvät. Sen takia joidenkin päästöjen vaikutukset voivat olla eksponentiaalisia, ja on mahdotonta tietää, koska ja missä ne tapahtuvat. Ilmakehässä kauan pysyvä hiili kumuloituu, ja mitä enemmän hiiltä ilmakehässä on, sitä todennäköisempää tiettyjen ryöstäytymispisteiden saavuttaminen on. Kuten John Broome on argumentoinut, pitkällä aikavälillä yksilöiden päästöt aiheuttavat lähes varmasti haittaa.

Suora vastuu on vastuuta riskien kasvattamisesta. Se koskee ainoastaan verrattain varakkaita ihmisiä (joihin suurin osa suomalaisistakin kuuluu). Merkittävä osuus päästöistämme syntyy jokapäiväisten kulutustottumusten seurauksena: miten ja missä asumme, mitä syömme, kuinka paljon matkustamme ja millä tavoin. Jotkut näistä valinnoista ovat kytköksissä olemassa oleviin rakenteisiin. Jos asuinpaikassa ei ole toimivaa julkista liikennettä, on kuljettava töihin muulla tavoin. Infrastruktuuri ei ole yksilöiden kontrolloitavissa, joten päästöt liikenteestä ja asumisesta kuuluvat osittain jaetun vastuun piiriin. Kollektiiviset toimijat voivat tehdä muutoksia rakenteisiin. Olemassa olevien rakenteiden sisällä on silti liikkumavaraa. Suora vastuu liittyy *elämäntapavalintoihin*, joilla on merkittävä vaikutus kokonaispäästöihin. Elämäntapavalinnoistamme johtuvat päästöt kuuluvat suoran vastuun piiriin, ja niiden yhteisvaikutus aiheuttaa haittaa jo yksittäisen saastuttajan tasolla. Tällaisia elämäntapavalintoja on ainakin kolme: kuinka väljästi asumme, millä tavoin kuljemme päivittäin ja mikä on tärkein proteiininlähteenämme. Elämäntapavalinnoissa tietyillä päätöksillä on suuret kerrannaisvaikutukset, sillä monet pienet päivittäiset valinnat määrittävät esimerkiksi ruokavalionamme ja liikkumistapamme. Suurin osa näistä valinnoista tehdään sen enempää miettimättä: aamulla istutaan autoon tai hypätään pyörän selkään. On myös mahdollista lukita päästönsä tietylle tasolle esimerkiksi ostamalla tai vuokraamalla tietyn kokoinen koti.

Yksilön vastuun ilmastonmuutoksesta kieltävät selitykset ja laskelmat epäonnistuvat joko siksi, että ne jättävät huomiotta keskinäisriippuvaisen todellisuutemme, tai siksi, että ne eivät ymmärrä marginaalisen osallistumisen merkitystä. Suoran vastuun tapauksessa nämä laskelmat eivät ymmärrä ilmastonmuutosta ilmiönä. Yksilöillä voi olla osallisuusvastuuta ilmastonmuutoksen tuomista haitoista kollektiivisten toimijoiden jäsenenä (esimerkiksi kansalaisina tai yrityksen työntekijöinä). Osallisuusvastuussa voi myös olla jäsentymättömien kollektiivien (esimerkiksi kuluttajat tai saastuttajat) osana.

Ilmastonmuutoksessa vastuumme kollektiivisten toimijoiden jäsenenä on tärkein vastuumme. Osallisuusvastuu on erityisen painava kollektiivien avainhenkilöillä. Tästä huolimatta osallisuusvastuumme järjestymättömien kollektiivien osana voi joskus vaikuttaa paljonkin toimintatavan valintaan, joko joukkona hyväksynnästä kertovia tekoja, tai ruohonjuuritason poliittisena tukena.

Mitä siis voimme oppia yksilöiden ja kollektiivien vastuusta tarkastelemalla ilmastonmuutosta? Voimme nähdä, että yksilöiden ja kollektiivien vastuut kietoutuvat yhteen, ja että nykymaailmassa emme voi päästä pakottavien ja ajankohtaisten ongelmien ytimeen keskustelematta niistä yhdessä. Olemme yhä riippuvaisempia toisistamme ja etiikan teorioiden tulisi kuvastaa tätä tilannetta.

Helsingin yliopisto

